

Marlene og mumimamma

«Pass deg for slagordene. De slår deg i hodet med noe bløtt.»

Hilchen Sommerschild står som en bauta i norsk barne- og ungdomspsykiatri. Hun var første professor i faget og har formet både klinisk arbeid og forskning. Barn- domsvenninnen gjennom over 80 år ringer opp igjen like etter at hun har lagt på røret. Hun hadde tenkt mer over hvordan hun best kunne beskrive Hilchen, og syntes at en blanding av Marlene Dietrich og mumimamma var mest dekkende. Det gir mange assosiasjoner. Eleganse, ettertenksomhet og omsorgsfullhet. Og er ikke mumimamma egentlig litt alvorlig og bekymret også?

Kraftsenteret

– Intervjues? Jeg vet ikke. Kan jeg tenke på det?

– Når skal jeg ringe opp igjen?

– Nei, det blir jo forresten bare å pine seg, kommer hun frem til og bestemmer seg i stedet. Vi finner en dato, helst etter at sønnens 50-årsdag, som hun arrangerer hjemme, er avholdt.

Utenfor huset på Nordberg står det en sykkel og en rullator.

– Jeg sier til venninnene mine at det er greit å gå med rullator, men jeg går med rød jakke og rett rygg. Per synes det er lettere å sykle enn å gå.

Inne i huset er bordet dekket, bøker og diktsamling lagt frem. Ektemannen Per Sundby hilser og forlater selskapet.

– Det blir litt mer ro da, sier Hilchen. Foran seg har hun notater hun har laget før samtalen. Kaffè og croissanter står klart. Vi sitter i stuen i en stor enebolig. Her har de bodd gjennom mange år, med fire barn og innimellom hushjelper. Nå bor et barnebarn hos dem, i fjor et annet barnebarn. Sønnen som fylte 50 år, sier hun er den samlende kraften i den etter hvert tallrike familiens byggverk. Hun bygde barnepsykiatrien i Norge, men hun bygde også familie, hjem og hytter. Barn har vært en rød tråd gjennom karrieren og livet.

Minimamma og terapeut

– Jeg tror det henger sammen med min egen barndom. Jeg ble voksen over natten da jeg

var ti år, og foreldrene mine gikk fra hverandre.

– Hva skjedde?

– Min mor reiste med meg og min bror til Lillehammer. Vi måtte etablere oss nokså beskjedent. Jeg flyttet fra en stor villa i Molde hvor jeg var legens datter og hadde levd ganske sorgfritt. Det var en stor overgang. Dessuten så jeg min mors sorg, og den var stor. Hun ble såpass medtatt at hun ble innlagt på sykehus, og da ble jeg «lille-mamma». Vi hadde en hushjelp, selv om vi var en liten og amputert familie, og jeg

«Jeg har vært familie- terapeut fra jeg var ti år gammel»

styrte husholdningen ti år gammel. Etter to år flyttet foreldrene mine sammen igjen. Jeg var aktivt med på å bidra til det. Jeg har sagt at jeg var familierapeut fra jeg var ti.

– Hva gjorde du?

– Jeg stilte krav om at de skulle snakke sammen. Jeg var veldig knyttet til min far. Når han var på besøk, fulgte jeg ham til stasjonen og løp så langt jeg kunne langs lokomotivet til han forsvant ute av syne i retning Oslo. Hun blir fortsatt synlig berørt av å fortelle om det. Det er levende bilder i meg den dag i dag. Jeg begynte tidlig å tenke over livet.

– Barndomsvenninnen din fra Molde sier at dere var alvorlige barn.

– Jeg var nok det. På Lillehammer fikk jeg en bestevenninne som var barnehjemsbarn. Det bidro til at jeg ble mer sosialt reflektert. Det har nok preget meg, og jeg har alltid vært opptatt av at goder skal være likt fordelt oss mennesker imellom.

– Hvilke barn er du bekymret for nå?

– Jeg er bekymret for dem som har foreldre som ikke greier samspillet de første leveårene. Jeg tror på de første leveårenes fantastiske betydning for å utvikle ens indre

jeg. Det gjelder en liten gruppe barn, men den er veldig utsatt og sårbar. Jeg har jo sett den på helsestasjonene.

– Du har vært opptatt av forebygging og mestring. Når den aller første tiden i livet er så viktig, hvordan skal man komme til og hjelpe disse barna?

– Jeg er bekymret over at mange som nå forsker på barn, er opptatt av å kartlegge risikoatferd og risikobarn. Det er lite nyttig, når vi ikke har tilbudet til barna i den andre enden. Forskning må ha som mål å avhjelpe, snarere enn å avdekke. Hun titter i notatene sine. – Jeg har skrevet det ned, for det er et flagg jeg heiser hver gang jeg får mulighet. Vi må ha ressurser til å hjelpe når det er noe galt. På helsestasjonen er ikke problemet å se hvilke familier som har det vanskelig, alle erfarne helsesøstre ser det uten å bruke kartleggingsverktøy. Dette snakket jeg om da jeg begynte med helsestasjonsforskning i 1960-årene, og det er ikke bedre i dag. Det har gått 50 år.

– Er du skuffet?

– Jeg er veldig skuffet. Jeg har lagt ned mye arbeid, fått priser og premier, men barna har ikke fått et bedre tilbud av den grunn.

Pass deg for diagnosene

«Pass deg for slagordene...» skriver hun i et dikt i samlingen *Såre sinn*, utgitt i 1999. Et annet dikt heter *Evaluering*: «... Men vil du prøve målinger på gleden i et sinn, så får du ikke gjort det, for du slipper ikke inn». Barnepsykiateren er opptatt av at kartlegging og diagnostikk har sine begrensninger. Hun tror det kan komme i veien for godt klinisk arbeid.

– Hva tenker du om bølgen av AD/HD blant barn, den som nærmest har skylt over landet?

– Jeg tenker som de fleste at det er en typisk bølge. AD/HD-bølgen er stor. På slutten av min yrkeskarriere kom en bølge av Tourettes syndrom, hvor foreldrene møtte opp med krav om å få stilt diagnosen. Siden kom en Asperger-bølge.

– Hva kommer dette av?

– Av en slags hjelpeløshet, tror jeg.

Foto Einar Nilsen

Hilchen Sommerschild

Født 10. mars 1926

- Cand.med. Universitetet i Oslo 1952
- Spesialist i barne- og ungdomspsykiatri 1957
- Kongens gullmedalje 1981
- Dr.med. Universitetet i Oslo 1984
- Professor ved Universitetet i Oslo 1979–91
- Kongens fortjenstmedalje 2009

– Den diagnostiske kultur har tatt overhånd. Før beskrev man tilstander fenomenologisk, nå legger diagnosene seg som et teppe over barnet. Jeg er også skeptisk til noen av hjelpemetodene. Man kaster seg over verktøy i stedet for å forholde seg til barnet, familien og det eksistensielle.

– Hva er alternativet til å stille diagnoser?

– Kanskje å legge mer vekt på den individuelle situasjonen. At leger slipper alltid å komme med merkelapper. Det medisinske systemet krever i dag etiketter på alle tilstander. Det skal kodes, navnes og vi bruker mye tid på det.

Den store, stygge ulven

Slik var det ikke for 50 år siden. Hilchen møtte Nic Waal og begynte som ulønnet assistent i barnepsykiatriens spede begynnelse. Det første kontoret utgjorde halvdelen av et bad.

– Hvordan var det å være kvinnelig lege i et «ferskt» fag?

– Det liker jeg å fortelle om, for det var så morsomt.

– Jeg ser for meg at det var mange hindre i veien?

– De var til å overkomme. Etter en tid hos Nic Waal ble jeg og en psykolog utkommandert til å starte barne- og ungdomspsykiatrien i Vestfold.

– Hvordan var det å starte fra «bunnen»?

– Det er fantastisk å få bygge opp noe etter sitt eget hode. Overlege Anton Jervell, som hadde tatt initiativet, blandet seg ikke inn. Vi fikk gode økonomiske rammer og mulighet til å forme klinikken slik vi mente den burde være. Vi reiste til Sverige og England, leste og lærte. Vi kalte den «Barnevernklivikken» da det sto ferdig i 1955. Jeg ble etter hvert overlege i Akershus fylke, og var med på å etablere barnevernklivikken i Akershus i 1966. Det var Norges første klinikk som var bygd for formålet. Vi hadde møter med arkitekt, elektrikere og byggmester og fikk hele tiden et ord med i laget.

– Har du bare opplevd idyll og faglig suksess?

– På Statens senter for barne- og ung-

domspsykiatri var vi en troika som ledet institusjonen. Vi fikk overskudd og krefter av selv å forme arbeidshverdagen. Vi holdt budsjettene og skrev rapporter til riktig tid. – Men, så... Hun banker neven i bordet. – Så kommer den store, stygge ulven i mitt faglige liv. New public management. Det må du skrive. Det ble fiende nummer én. Plutselig ble det bestemt, helt over hodet på oss, at det skulle opprettes et styre og ansettes en direktør. All skapende virksomhet ble tatt ut av hendene våre. Det var en smertefull prosess. Konsekvensen var at arbeidsgleden ble borte over natten. – Det høres dramatisk ut.

– Det var det. Det førte til at jeg sluttet da jeg var 65 år. Jeg hadde kapasitet til å fortsette i jobb, men jeg orket likevel ikke. Folk som kjente meg sa at jeg var blitt deprimert. – Stemte det?

– Jeg var ikke klinisk deprimert, men jeg opplevde å ha «sluknet». Det var en lidelse å skulle forholde seg til så dårlig begrunnet forandring. Det synes jeg den dag i dag. – Tror du det har blitt bedre?

– Nei. Jeg er bekymret over at mange av mine yngre kolleger preges av en «halvdepressiv motløshet». De blir hele tiden overkjørt og overprøvd, når de forsøker å skape noe.

Sett i gang, Hilchen!

Vi må tilbake i tid. Hilchen var ikke bare sentral i danningen av et fag, men også for barnepsykiatrisk forskning.

– Jeg tok initiativ til å danne en gruppe av barnepsykiatere, hvor vi tok mål av oss å lære oss forskerhåndverket. Hun sjekker notatene igjen. – Det var i 1982. Vi møttes hver uke.

– Du tok den første doktorgraden i faget i Norge og ble siden første professor i faget.

– Jo, det er nå så, sier hun, både stolt og beskjeden. – Vi lyktes med arbeidet, og nå kommer doktorgradene på rad og rekke. Det er morsomt å ha vært med på å få dette i gang. Inntil da hadde vi mye god klinisk virksomhet, men det akademiske grunnlaget var ikke godt nok. Jeg har vært empiriker fra første stund. Mitt forbilde i faglig sammenheng er Michael Rutter, professor i barnepsykiatri i England. Han var og er mitt store forbilde. Han har sittet her i stuen og har spist lunsj, forteller hun fornøyd og peker mot der han satt.

– Du har utrettet mye. Hva har det kostet?

– Det har ikke kostet noe, tvert imot. Det jeg har engasjert meg i har vært energigivende. Jeg har hele tiden holdt på med ting jeg synes har gitt mening, forteller hun.

Hilchen disputerte på mestrings i familier med funksjonshemmede barn.

– Jeg har hatt som mål å levere noe tilbake til primærhelsetjenesten. I 1981 fikk vi Kongens medalje for vårt helsestasjonsarbeid. Det er jeg stolt av. Da jeg var blitt

overlege for et fylke, så jeg behovet for forebyggende arbeid og ville jobbe med helsestasjonene. Jeg gikk til Karl Evang, som var helsedirektør. Han sa: «Sett i gang, Hilchen!» Er det ikke flott? Nå må søknader gjennom fem ledd før man får lov til noe som helst.

– Hva med tidsklemma og småbarnslivet?

– Jeg synes vi hadde det lettere enn dere har det nå. Den gang gikk det an å få fast hushjelp. Det meste av min lønn gikk til

«Nå legger diagnosene seg som et teppe over barnet»

å lønne hushjelpen som var hjemmeboende. De ble ofte i flere år om gangen, og var nærmest familiemedlemmer. Jeg kom hjem til rent hus og ferdig middag. Om ettermiddagen tok jeg meg bare av ungene. Jeg trengte ikke stryke tøy engang. – Det høres nesten for godt ut til å være sant.

– Det høres idyllisk ut – og det var det. Dessuten hjalp min mor til, hvis barna var syke. Det betød også mye. Jeg synes jeg hadde det lettere enn mine barn har hatt det, for ikke å snakke om barnebarna.

– De har kanskje ikke hatt en mor eller bestemor som har kunnet komme når barna har vært syke?

– Nei, for så vidt ikke.

Rockepoet

Det finnes en kreativ åre i Hilchen. Hun har bygd hytter med steiner og diktsamling med ord. Diktene har Anne Lorentzen satt musikk til og lanseringen var på konsertlokalet «Blå» i form av en poetisk rockekonsert.

– Til diktsamlingen min laget jeg et ord: Debatoder. Jeg har prøvd å selge det inn til aviser, jeg har spurt Klassekampen om de ikke en gang i uken kunne ha «debatoder», men de har ikke bitt på. Det er ingen som vil ha det. Boken er delt i tre, solituder om ting som gjelder den enkeltes sjel, diader som gjelder samspillet mellom ham og henne, og så er det debatodene hvor jeg prøver å sette fingeren på samfunns-spørsmål i form av dikt, sier hun ivrig.

Hun øyner en ny mulighet.

– Hvis du kan slå et slag for debatodene, ville jeg bli fornøyd. Kanskje du kan foreslå det for Tidsskriftet? En halv side debatoder hver gang? Ja, gjør det, da. Vi har mange kolleger som skriver dikt. Jeg har skrevet et dikt nylig. Du kan få høre det. Jeg samler vers til en ny samling. Etter *Såre sinn* tenkte jeg å følge opp med gamle sinn. Hun leser

høyt: «Det gode oppdrag ved livets kveld: å gripe fatt i sitt eget selv.»

– Hvordan er det å være i en fase av livet hvor man ser tilbake?

– Jeg er heldig, men synes det er besværlig at kroppen svikter meg. Jeg har polynevropati som gjør at jeg går med rullator. Jeg hører dårlig, har nyresvikt og har hatt hjerteinfarkt. Kroppen tjener meg ikke slik som jeg skulle ønske. Det er kanskje ekstra vanskelig når jeg har vært så sprek.

Hilchen var ikke bare sprek, men langt over gjennomsnittlig sporty. Hun hoppet høyt og langt på ski.

– Men hodet fungerer. Jeg har mye glede av å lese, og vi leser mye høyt for hverandre. Nå har vi vært gjennom Hamsun på nytt. I vinter tok vi for oss *Forbrytelse og straff*. Vi synes det er vanskelig å finne tilstrekkelig glede i moderne litteratur.

Det henger vel sammen med at jeg er blitt gammel. Mottakerapparatet er stilt inn på en annen tid.

– Har du forsonet deg med alderdommen?

– Forsont? Jeg vet ikke.

– Du kjeder deg ikke?

– Jeg har aldri kjedet meg i hele mitt liv. Jeg trives i mitt eget selskap. Tungtsindig kan jeg bli innimellom, men det er ikke det samme som å kjede seg.

Hun har takket nei til Facebook-fore-spørslers fra barnebarna. Ikke fordi hun ikke bruker Internett, men fordi hun er redd for å bruke unødvendig tid foran datamaskinen. Noe elektronisk kommunikasjon har hun derimot stor glede av.

– En fastlege i Hurdal, Arild Vedvik har startet en poesiring på e-post. Hver dag kan jeg slå opp og lese et dikt, fordi jeg er med. Jeg har fått bidra både med egne dikt og anbefalinger av andres.

Hun fremstår som både ung, entusiastisk, gammel og klok på en gang.

– Å få starte dagen med et dikt er fabelaktig fint, altså.

Marit Tveito

marit.tveito@me.com
Psykiatrisk poliklinikk Vinderen